

LIETUVOS RESPUBLIKOS GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESČIO ĮSTATYMO NR. IX-1007 20 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO AIŠKINAMASIS RAŠTAS

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai

Statistikos departamento duomenimis, dar iki COVID-19 krizės, 2019 metais, dirbančių asmenų dalis žemiau skurdo rizikos ribos buvo 7,9 procento. Ankstesnės finansų krizės duomenys rodo, kad sudėtingais ekonomikai periodais išauga socialinės nelygybės rizika, o ekonomika pradeda trauktis į šešėlį, pavyzdžiui, taip buvo 2008–2010 m., kai gyventojai, patiriantys skurdo riziką ir esantys socialinėje atskirtyje, bei šešėlinės ekonomikos dalis išaugo net penktadaliu. Dėl to reikia socialiai orientuotų ekonomikos skatinimo priemonių, viena tokių – neapmokestinamojo pajamų dydžio (NPD) didinimas, kurio esminę naudą pajautų dirbantys asmenys, gaunantys mažesnes pajamas.

Lietuvos banko tyrimas (2021 m. balandis¹) rodo, kad bendra darbo užmokesčio raida slepia svarbias su nelygybe susijusias tendencijas. 2020 m. su darbo santykiais susijusių pajamų augimas nebuvo tolygus: daugiausia uždirbančių asmenų pajamos augo gerokai greičiau nei mažiausiai uždirbančiųjų. Mažas pajamas gaunantys darbuotojai dažniau dirbo srityse, kurios dėl pandemijos buvo ribojamos, o didelės pajamas gaunantys darbuotojai dažniau galėjo tęsti darbą nuotoliniu būdu ir tai lėmė per šiuos metus padidėjusią nelygybę. Su darbo santykiais susijusių pajamų nelygybė šalyje per metus išaugo: 90-ojo ir 10-ojo darbo užmokesčio procentilių santykis didėjo nuo 4,2 (2019 m.) iki 4,3 (2020 m.). Skirtingi veiksniai, įskaitant didėjančią skaičių darbuotojų (daugiausia gaunančių mažiausią darbo užmokestį), kurie dėl veiklos ribojimų šalyje ir karantino užsienyje dirbo mažiau valandų arba gavo minimalų mėnesinį atlyginimą (MMA) atitinkančias valdžios subsidijas, lėmė šias tendencijas. Kita vertus, didelės darbo pajamas gaunantys asmenys prasidėjus pandemijai turėjo galimybę toliau dirbti nuotoliniu būdu ir gauti visą darbo užmokestį.

Remiantis Eurostato duomenimis, Lietuvoje namų ūkių išlaidų struktūroje išlaidos maistui ir toliau išlieka bene didžiausios Europos Sąjungoje (didesnės – tik Rumunijoje). Tai taip pat signalizuoja sudėtingą mažesnių pajamų gavėjų finansinę padėtį.

Siūlymo esmė – didinti NPD nuo 400 iki 450 eurų numatant įsigaliojimą nuo š. m. liepos 1 d. (retrospektyviai taip pat pritaikant pakeistą NPD ir nuo šių metų pradžios). Didžiausią naudą gautų mažiausių pajamų gavėjai – gaunantys minimalią ir panašaus dydžio algą. Dirbančių asmenų, gaunančių atlyginimą į rankas iki 560 eurų, yra apie 289 tūkst. (www.atvira.sodra.lt duomenys). Tai yra mažos pajamos, ir jie pajautų esminę teigiamą NPD pokyčio naudą. Konkrečiai MMA gavėjui nauda būtų apie 10 eurų kiekvieną mėnesį.

Respublikos Prezidento siūlymu NPD padidėjo nuo 2020 m. liepos 1 d. ir nuo to laiko nesikeitė. MMA didėjo nuo 2021 m. sausio mėnesio ir, tikėtina, didės nuo 2022 m. sausio mėnesio. Subalansuotas ir efektyviausias socialinis rezultatas pasiekiamas, kai NPD ir MMA didėja panašiu reguliarumu pakaitomis.

Iniciatyva dera su Teisėkūros pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymo ir Mokesčių administravimo įstatymo nuostatomis, kuriomis mokesčių pakeitimus įtvirtinantys įstatymai galėtų įsigaliooti greičiau nei po 6 mėnesių nuo tokių įstatymų oficialaus paskelbimo, kai susiklosto išskirtinės aplinkybės, kaip jos apibrėžtos Lietuvos Respublikos fiskalinės sutarties įgyvendinimo konstituciniame įstatyme – tokios išskirtinės aplinkybės ir yra susiklosčiusios nuo 2020 m. dėl COVID-19. Europos Komisija ir Taryba yra paskelbusios, kad COVID-19 viruso pandemija gali būti laikoma „neįprastu įvykiu, kurio vyriausybė negali kontroliuoti“. NPD peržiūrėjimas vykdomas

¹ https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/29366_b2ec48730cab33854f6efad24d31af7c.pdf

nuosekliai, tačiau šiuo metu, atsižvelgiant į ypatingą padėtį ir sunkesnę mažiau uždirbančiųjų padėtį, sprendimą svarbu priimti greičiau. Kadangi šiuo sprendimu nėra didinama mokestinė našta, o priešingai – mažinama, tai ji atitinka ir gerovės valstybės bei atsakingo valdymo – teisingai atliepti kiekvieno piliečio interesus – principus.

Pagal jau galiojančias nuostatas pajamų iš GPM netekimai savivaldybių biudžetuose dėl šio laikino diskrecinio pokyčio būtų pilnai padengiami iš valstybės biudžeto vadovaujantis Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo 34 straipsniu.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai

Įstatymo projektą inicijavo Lietuvos Respublikos Prezidentas. Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos Ekonominės ir socialinės politikos grupė.

3. Dabartinis teisinis įstatymo projekte aptartų teisinių santykių reglamentavimas

Pagal galiojančias Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo nuostatas NPD dydis yra 400 eurų (techninis koeficientas – 0,18).

4. Naujos teisinio reglamentavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 20 straipsnių pakeitimo projektu siūloma padidinti mažiausiai uždirbančių asmenų pajamas ir pradėti taikyti 50 eurų didesnį NPD (450 eurų) jau šiais metais (kartu atliekamas techninis NPD formulės koeficiento iš 0,18 į 0,2 patikslinimas, siekiant, kad imtis, kuriai taikoma NPD, iš esmės nesikeistų).

Pagrindiniai veiksniai ir laukiami teigiami rezultatai, kurie skatina teikti pasiūlymą didinti NPD, yra šie:

1. tai padidintų mažiausiai uždirbančių asmenų pajamas ir taip prisidėtų prie pajamų nelygybės, išaugusios pandemijos metu, pozityvių pokyčių;
2. kiti rezultatai – tai švelnintų COVID-19 krizės padarinius ekonomikai 2021 m. antrą pusmetį, skatintų šešėlinės ekonomikos mažėjimą.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus įstatymus, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Galima priimto įstatymo įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priimti įstatymai įtakos kriminogeninei situacijai, korupcijai neturės

7. Galima priimto įstatymo įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Didesnis NPD padidintų mažiausiai uždirbančių asmenų pajamas, kartu – teigiamai veiktų vartojimą ir sustiprintų ekonomikos atsigavimą 2021 m. antrą pusmetį.

8. Įstatymo projekto atitiktis strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, galiojantys teisės aktai, kuriuos būtina pakeisti ar panaikinti, priėmus teikiamą įstatymo projektą

Priėmus įstatymo projektą, pakeisti ar panaikinti galiojančių įstatymų nereikės.

10. Įstatymo projekto atitiktis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų ir kitų norminių teisės aktų rengimo tvarkos įstatymų reikalavimams ir bendrinės lietuvių kalbos normoms, sąvokų ir terminų įvertinimas

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymo projektas neapibrėžiama naujų sąvokų.

11. Įstatymo projekto atitiktis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei

Įstatymo projektas neprieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams.

12. Įstatymui įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, šių aktų rengėjai

Priėmus Įstatymo projektą, Vyriausybė ar jos įgaliota institucija iki šio įstatymo įsigaliojimo pagal poreikį priimtų šiam įstatymui įgyvendinti reikalingus įgyvendinamuosius teisės aktus.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų pareikalaus ar leis sutaupyti įstatymo įgyvendinimas

Savivaldybių biudžetai vadovaujantis Biudžeto sandaros įstatymo 34 straipsniu dėl mokesčių pokyčių pajamų netekimo 2021 m. nepatirtų – visi netekimai būtų amortizuoti valstybės biudžete, o savivaldybėms netekimai būtų kompensuoti.

Dėl NPD padidėjimo per metus būtų negauta apie 80 mln. eurų pajamų – tai investicijos į pajamų nelygybės mažinimą didinant mažiausiai uždirbančiųjų pajamas. Tikėtina, kad apie pusę minėtų netekimų bus patirta vėliau – 2022 m., nes NPD pokytis įsigaliojotų nuo 2021 m. vidurio, o už pirmą pusmetį nauda dirbantiems asmenims dažnu atveju būtų realizuota teikiant metines pajamų deklaracijas. Atitinkamai tiesioginė įtaka fiskaliniam balansui 2021 m. – mažiau nei 0,1 proc. BVP (palyginimui, numatomas bendras 2021 m. fiskalinis deficitas pagal patobulinto biudžeto projektą – virš 8 proc. BVP). Dalis iš pajamų mokesčio netekimų bus kompensuota antriniu efektu – išaugs vartojimo mokesčių (pridėtinės vertės, akcizų) įplaukos.

Ankstesnės finansų krizės duomenys rodo, kad sudėtingais ekonomikai periodais ekonomika pradeda trauktis į šešėlį. Darbuotojų pažeidžiamumas didėja augant šešėliui. Todėl labai svarbu, kad spartaus Lietuvos ekonomikos augimo laikotarpiu iš šešėlio atkovota ekonomikos dalis nebūtų prarasta dabartiniu metu. Mažesnė mokesstinė našta mažiausiai uždirbantiesiems pozityviai veikia šešėlinės ekonomikos tendencijas. Taip pat reikia daugiau skaitmeninių priemonių kovojant su šešėline ekonomika. 2021 m. įsigaliojusi sektorinė skaitmeninė šešėlio mažinimo priemonė automobilių pardavimo srityje yra žingsnis į priekį (nesant šešėlio rizikos valdymo šioje srityje valstybė kasmet praranda apie 40 mln. eurų). Kitu žingsniu prasminga įteisinti statybininko kortelės skaitmeninę sistemą, kuri iš šešėlio galėtų ištraukti apie 200 mln. eurų viešųjų pajamų. Papildomos viešosios pajamos, gautos mažinant šešėlinę ekonomiką, svarbios ir sudaro galimybes gerinti šalies socialinius rodiklius.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

NPD didinimo poreikis buvo kelis kartus pristatytas viešai. Kai kurių ekonomistų, verslo, profesinių sąjungų, politikos atstovų vertinimu, yra aktualu didinti mažiausiai uždirbančių gyventojų pajamas.

15. Reikšminiai įstatymo projekto žodžiai

Neapmokestinamasis pajamų dydis, pajamos, gyventojas

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.

Respublikos Prezidentas
Nausėda

Gitanas